

M O N G O L I A 1971
NOWA FAZA BADAŃ POLSKIEJ EKSPEDYCJI ETNOGRAFICZNEJ¹

W procesie dynamicznych przeobrażeń, jakim podlega współczesna Mongolia, w toku jej urbanizacji i ogólnego unowocześnienia procesami wiodącymi są — jak się zdaje — dwa współzależne nurty. Pierwszy z nich to rozwój uprzemysłowionego miasta, a więc tego, co w mongolskim krajobrazie kulturowym jest elementem najnowszym; drugi to modernizacja i intensyfikacja tradycyjnego pasterstwa, które przez wieki określało kształt stepowego bytowania.

Ambitne plany państwowe, zmierzające do przekształcenia Mongolii w kraj przemysłowo-agrarny, z natury rzeczy akcentowały dotychczas znaczenie procesu industrializacji. Rozwój ludnościowy miast realizował się m. in. przez powszechną migrację ludności arackiej. Zważywszy na niedoludnienie kraju i fakt, że chudon² nie stanowi tu rezerwuaru zbędnych rąk roboczych (jakim bywa np. przeludniona wieś w gospodarce europejskiej), można twierdzić, że ludność pasterska ponosi dużą część społecznego kosztu rozwoju miasta. Rosnące wskutek powstawania ośrodków miejskich zapotrzebowanie na żywność przy spadającej liczbie jej producentów powoduje wzrost obciążeń przypadających na każdego zatrudnionego w pasterstwie, co — jako czynnik skłaniający do rezygnacji z tego zajęcia — pogłębia jeszcze istniejące dysproporcje. Główne — potencjalnie — źródła siły roboczej, jakimi są wkraczające w wiek produkcyjny roczniki młodzieży, zbyt słabo zasilają kadrę pasterską znajdując zatrudnienie lub dalszą naukę w mieście. Trzeba tu bowiem podkreślić, że młode pokolenie jest szczególnie podatne na przyciągające działania miast. System szkolnictwa, koncentrujący uczniów czy to wokół szkół podstawowych (w centrach somonów), czy to w internatach szkół średnich (przeważnie w stolicach ajmaków), zdecydowanie przyczynia się do oderwania ich od zajęć pasterskich i związanych z nimi tradycji. W jego działaniu można dopatrywać się częściowego wytłumaczenia, dlaczego liczba absolwentów szkół średnich (tzn. przebywających 7-8 lat w mieście), którzy wracają do pracy w pasterstwie, jest zgoła znikoma³.

Postanowienia władz mają zaradzić tej sytuacji; IX Plenum MPL-R wytyczyło program działania na rzecz zaspokojenia deficytu rąk roboczych w pasterstwie. Plan ten przewiduje, że w przeciągu lat 1971-1975 do brygad pasterskich w całym kraju

¹ Ekspedycja etnograficzna w składzie: prof. dr W. Dynowski (kierownik ekspedycji), dr D. Markowska i niżej podpisany, prowadziła wstępne badania terenowe w sierpniu 1971 r. w dwóch somonach ajmaku bułgańskiego (ok. 400 km na północny zachód od Ułan Bator) oraz w somonie Bajan (w ajmaku Centralnym).

² Używam tu z braku określenia polskiego — słowa mongolskiego, oznaczającego „wieś”, step, prowincję w znaczeniu „nie-miasto”.

³ W ajmaku bułgańskim wynosiła ona dotychczas 20-30 osób rocznie, przy ogólnej liczbie ludności pasterskiej w wieku produkcyjnym ok. 15 tys. i niedoborach siły roboczej rzędu 20%.

przydzielonych zostanie 50 tys. absolwentów szkół średnich⁴. Już teraz można jednak przypuszczać, że niedobór młodzieży nie zostanie zlikwidowany; wystąpi on znów za parę lat, gdy młodzież męska obejmowana obecnie akcją wyjazdów w chudon osiągnie wiek poborowy. Wydaje się, że przeciwdziałanie będzie się musiało realizować w skali całego społeczeństwa, z włączeniem ludności miejskiej, zwłaszcza jej nieproduktywnej części. Postępowanie takie byłoby zgodne z generalną linią polityki gospodarczo-społecznej w MRL. Decyzje i działania władz idą bowiem w kierunku wyrównywania dysproporcji w rozwoju miasta i chudonu — powodowanych przez procesy żywiołowe. W pierwszej kolejności trzeba zlikwidować te spośród obecnych uwarunkowań, które sprawiają, że rozwój jednej gałęzi gospodarki narodowej odbywa się kosztem drugiej, że niejako rewersem procesu industrializacji jest upośledzenie gospodarki pasterskiej. O przyszłości pasterstwa w Mongolii stanowiąc będą działania kompleksowe. Dokumenty XVI Zjazdu MPL-R przewidują intensyfikację produkcji zwierzęcej i modernizację warunków bytu, co w sytuacji mongolskiej konkretyzuje się przez tworzenie osiadłych otarów, powiększenie liczby studzien, budowę stałych budynków dla zwierząt oraz baz paszowych. Zadanie przygotowania naukowych podstaw dla przyszłych posunięć społecznych otrzymała Mongolska Akademia Nauk. Z racji utrzymania przez nią stałej współpracy z Polską Akademią Nauk ekspedycja etnograficzna, kierowana przez prof. dra W. Dynowskiego, włączyła się, poczynając od 1971 r., do prowadzonych przez pracowników komórki socjologicznej MAN badań nad młodym pokoleniem pasterzy. W znacznej mierze będą one stanowiły kontynuację dotychczasowych studiów ekspedycji nad całością przeobrażeń tradycyjnego pasterstwa w strefie stepu Azji Środkowej. Przypomnieć tu należy, że badania polskie prowadzone od 1963 r. objęły już liczne zagadnienia składające się na problematykę adaptacji kultury koczowniczej w warunkach nowoczesnego państwa o ustroju socjalistycznym⁵. Nowe badania leżą więc na linii prowadzonej dotychczas analizy problemów denomadyzacji i rozwoju elementu osiadłego w gospodarce pasterskiej. Od poprzedniej fazy będzie je natomiast różniła większa możliwość doraźnego zastosowania ich rezultatów w praktyce społecznej. Przedmiotem badań terenowych jest tu nie tylko omówiony powyżej problem ilościowego deficytu siły roboczej, możliwy przecież do złagodzenia nawet na drodze decyzji administracyjnych. Precyzyjnych ustaleń naukowych *ad usum* przyszłej praktyki społecznej wymaga natomiast jakościowa strona problemu, do analizowania której etnografia jest bardziej predestynowana, a mianowicie kwestia społecznej wartości młodych pasterzy. W pierwszej kolejności określić trzeba ich przydatność mierząc ją kryterium kwalifikacji zawodowych: posiadanej wiedzy i doświadczenia produkcyjnego. Na zasób wiadomości pasterskich młodego pokolenia składają się dziś treści pochodzące

⁴ Rezultaty pierwszego roku akcji są w ajmaku bułgańskim znaczne; przysporzyła ona brygadam 250 dziewcząt i chłopców w wieku 15-16 lat, a więc dziesięciokrotnie więcej aniżeli średnio rocznie w latach poprzednich. Rekrutacja odbywała się w szkołach, o losach absolwenta decydowała komisja; akcję zakończył kurs pasterski i centralna uroczystość w stolicy ajmaku. Przez najbliższe 2 lata młodzież obowiązana jest pracować w gospodarstwie; przyłączono ją przeważnie do rodziców lub rodzin, tam zaś, gdzie było to niemożliwe, tworzono jurty zastępcze pod opieką i nadzorem instruktora (doświadczonej dojarki, pasterza).

⁵ Owocem ich są — oprócz materiałów zgromadzonych w archiwum Zakładu Etnografii IHKM PAN — następujące publikacje uczestników ekspedycji: W. Dynowski, *Współczesna Mongolia*, Wrocław 1968; *Studia mongolskie*, Wrocław 1969; *Poland at the 8-th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences*, Wrocław 1968; D. Markowska, J. Olędzki, Z. Sokolewicz, *Niektóre zmiany w tradycyjnym inwentarzu kulturowym pasterzy mongolskich*, „Etnografia Polska”, t. 12: 1968.

z dwóch źródeł: pierwszym jest tradycyjna wiedza aratów o zwierzętach i roślinach, drugim — nowoczesne nauki agro- i zootechniczne. Ponieważ przydatność wskazówek tradycyjnej sztuki pasterskiej została już zaakceptowana przez naukę — władze dążą do integrowania obu tych rodzajów wiedzy. Charakterystyczne jest organizowanie przekazu doświadczenia starych pasterzy w nowoczesnej formie — kursów, prelekcji, broszur; najwybitniejsi są też kreowani na bohaterów współczesności. Dla zwiększenia skuteczności polityki społecznej działania te powinny posiadać swą naukową podbudowę, nie ulega zaś wątpliwości, że etnografia jest w stanie dostarczyć żądane ustalenia — mieszczą się one bowiem w zakresie jej problematyki badawczej. Są to przede wszystkim wnioski z analizy procesu transmisji kultury. Kardynalnym — zarówno dla naukowca, jak i dla praktyka — ustaleniem wydaje się być wyznaczenie reguł rządzących międzygeneracyjnym przekazem umiejętności pasterskich na tle całościowego procesu transmisji treści kulturalnych. Nieodzowne jest przebadanie zależności między dwoma procesami przekazu: doświadczenia wytwórczego z jednej, a praktyki pozaprodukcyjnej z drugiej strony. Być może okaże się, że na styku tych procesów występują szkodliwe zakłócenia i np. doświadczenie produkcyjne starszego pokolenia jest w oczach młodzieży zdyskwalifikowane z tej tylko racji, że należy ono do zespołu treści kultury tradycyjnej — norm i zwyczajów przeżytych i ginących. Oparte na naukowych ustaleniach w tym względzie przedsięwzięcia natury socjalnej będą sprzyjać zachowaniu historycznej ciągłości doświadczenia produkcyjnego mimo równoczesnego zanikania innych składników kultury, topnienia ich w procesie modernizacji.

Społeczna przydatność pasterza jest określana nie tylko przez jego kwalifikacje. Determinują ją — i to już w pierwszej instancji — aspiracje zawodowe, które — o ile sięgają poza aktualnie wykonywane zajęcie — wyznaczają nasilenie tendencji migracyjnych, natomiast w obrębie tego zawodu — dążenie do awansu, podnoszenia produkcji itp. Czynnikiem określającym aktywność produkcyjną pasterza są także jego aspiracje kulturalne i stopień ich zaspokojenia, posiadany inwentarz kulturowy.

Dane te pozwolą na wskazanie, w jaki sposób można stymulować wzrost umiejętności zawodowych, jakie warunki tworzyć, by były one dyskutowane w produkcji w sposób najekonomiczniejszy. Rozwiązanie powyższych problemów — oczywiście uprzednio skonceptualizowanych i ujętych w pytania kwestionariuszowe, dyspozycje do wywiadów i obserwacji — wzbogacą nasz obraz mongolskiej współczesności. Perspektywą dla badań jest uwzględnienie ich wyników w sporządzaniu planu gospodarczego Mongolii na rok przyszły. Można chyba mieć nadzieję, że oznacza to zapoczątkowanie czynnego udziału etnografii w kształtowaniu tych procesów, których była ona dotychczas rejestrującym obserwatorem.

Jerzy Sławomir Wasilewski

VI MIĘDZYNARODOWY PRZEGLĄD FOLKLORU W JUGOSŁAWII

W dniach od 23-30 VII 1971 r. w Zagrzebiu odbył się przegląd folkloru, w którym wzięło udział 60 autentycznych zespołów z Jugosławii oraz 12 zespołów zagranicznych z następujących krajów: Bułgarii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Polski, Portugalii, Rumunii, Szwecji, Węgier, Włoch, ZSRR oraz Kanady.

Równocześnie odbyły się projekcje około 60 filmów etnograficznych, wśród których znaczną przewagę stanowiły zdecydowanie najlepsze filmy jugosłowiańskie.

Wśród filmów zagranicznych wyświetlono 2 filmy austriackie (święto kwiatów i pieczenie sękacza), 2 filmy rumuńskie (wypędzanie stada w góry na pastwiska i zwyczaje zapustne), 2 filmy produkcji NRF (wyrób gontów oraz zwyczaje zadusze w Rumunii — ten drugi przy współpracy Rumunów), 2 filmy węgierskie (dzień powszedni na wsi węgierskiej i zwyczaj weselny) i 2 filmy francuskie (życie Murzynów w Afryce i wytapianie żelaza w Afryce). Większość pozostałych filmów jugosłowiańskich ilustrowała zwyczaje doroczne i rodzinne, a niektóre z nich rzemiosła i zajęcia codzienne ludności.

Dnia 26 VII rano odbyło się półtoragodzinne spotkanie jugosłowiańskiej rady naukowej z przedstawicielami zespołów folklorystycznych, zaś 27-28 VII dwudniowe międzynarodowe sympozjum na temat: współczesny autentyczny folklor i rola fachowców w terenie. Sesję uzupełniły rozprawy dotyczące zagadnienia: co to jest film etnograficzny i jaki ma być film etnograficzny.

Pierwszego dnia przewodniczył obradom prof. dr Milovan Gavazzi rozpoczynając je słowem wprowadzającym. Następnie do południa wygłoszone zostały następujące referaty: *Autentyczny folklor dziś i rola fachowców w terenie* — dr Cvjetko Rithman, *Problem autentyczności zjawisk etnograficznych* — mgr Marija Išgum, *Dobra i zła interwencja fachowców w terenie* — prof. Milica Ilijin, *Opiekunowie lokalnych tradycji tanecznych w wiejskich osiedlach Serbii* — dr Olivera Mladenović. (Wszyscy wymienieni referenci z Jugosławii). Dalsze referaty: *Zespoły folklorystyczne w województwie bydgoskim i rola folklorystów w terenie* — mgr Kalina Skłodowska-Antonowicz (Polska), oraz *Folklor w dobie industrializacji* — doc. dr Károly Gaál (Austria).

Popołudniowe obrady wypełniły rozprawy poświęcone filmom etnograficznym, a więc: *Co nazywamy filmem etnograficznym?* — dr Anna Raffay (Węgry), *Co to jest film etnograficzny?* — Vince Lakatos (Węgry), *Dokumentacja filmowa w etnografii* — prof. Andrija Stojanović — i *Jugosłowiański dokumentarny film o tematyce etnograficznej* — prof. Dušan Drljača (Jugosławia). W przerwie między przedpołudniowymi referatami odbyła się krótka dyskusja.

Drugiego dnia przewodniczył obradom prof. dr Bratanić. Wygłoszono referaty: *Tradycyjna kultura materialna jej znaczenie i sens w życiu współczesnym* — dr Jelka Radauš-Ribarić, *Metody pracy i przystąpienie do gromadzenia ludowych materiałów muzycznych* — prof. Slavko Zlatić, *Gdzie się do dziś zachowuje folklor w regionie Užickim* — prof. Rade V. Poznanović (wszyscy z Jugosławii). Po południu referat: *Wędrowne elementy w środowisku miejskim* — A. Zakarija (Jugosławia), oraz długa dyskusja.

Jak wynika z tytułów poszczególnych referatów, niemal wszystkie w zasadzie poruszały głównie problem przemian zachodzących w kulturze ludowej i zanikanie autentycznego folkloru oraz potrzeby właściwej interwencji fachowców w terenie celem zachowania jego rzeczywistej formy w programach demonstrowanych przez zespoły. Problem ten jest szczególnie palący w krajach, gdzie proces urbanizacji wsi postępuje bardzo szybko, jednak istnieje już i w Jugosławii, toteż zapobiegliwość etnografów jugosłowiańskich w dziedzinie ochrony rodzimego folkloru jest jak najbardziej słuszna.

Drugim czołowym problemem sympozjum były rozważania na temat pilnej potrzeby sporządzania dobrych etnograficznych filmów, które przede wszystkim winny stanowić materiał naukowy, a dopiero kopia może być odpowiednio skrócona i zmontowana do celów oświatowych.

Przegląd naukowych filmów dokumentarnych i porównanie ich z filmami telewizyjnymi o tematyce etnograficznej wyraźnie uwydatnił różnice merytoryczne

i w zasadzie stanowił odpowiedź na pytanie — jaki ma być film etnograficzny i co to jest film etnograficzny.

Należy podkreślić, iż Jugosławia już w tej chwili posiada 333 filmy etnograficzne, które — nie tylko pod względem ilości, ale niektóre z nich również pod względem wartości naukowej — niewątpliwie zajmują pierwsze miejsce w Europie.

Wymienione powyżej imprezy objęte były głównym programem i w zasadzie nie kolidowały ze sobą. Stwierdzić jednak należy, że program był wyjątkowo przeładowany, jeżeli do tego dodamy jeszcze nocne występy kapel ludowych, wyświetlanie przeźroczy oraz takie imprezy, jak pokaz ludowych gier, występy grup dziecięcych w różnych punktach miasta czy degustację ludowych potraw — kolidujące już z programem głównym, a z pewnością wielce interesujące.

Występy zespołów zagranicznych budziły zastrzeżenia co do ich autentyczności. Na razie jednak ograniczę się do uwag o naszym zespole ze Stalowej Woli, który na tle innych (poza bułgarskim) wypadł zupełnie nieźle i został nie tylko entuzjastycznie przyjęty przez publiczność, ale spotkał się również z przychylną, aczkolwiek nie bezkrytyczną, oceną fachowców. Natomiast zupełnym zaskoczeniem było wystąpienie delegacji zespołu ze Stalowej Woli na uroczystym bankiecie w strojach... krakowskich. Fakt ten zwrócił uwagę również prof. dr. Bratanića i był przedmiotem dyskusji na sympozjum.

Na zakończenie dodać należy, że organizatorzy stworzyli bardzo miłą atmosferę w czasie całej imprezy, a przewodniczący miasta Zagrzebia wręczył gościom upominki w postaci cennej książki i nagrań zespołów chorwackich. Kolejny VII Międzynarodowy Przegląd Folkloru odbędzie się w Zagrzebiu 23-31 VII 1972 r.

Kalina Skłodowska-Antonowicz

WSPÓŁCZESNE PRZEMIANY WSI WOJEWÓDZTWA OLSZTYŃSKIEGO

(III seminarium organizowane przez Ośrodek Badań Naukowych w Olsztynie w dniach 7-9 VI 1971 r. w HOSW Perkoz na Waszecie pod Olsztynkiem)

Seminarium to poświęcone było problematyce związanej z przemianami zachodzącymi na wsi warmińskiej i mazurskiej. Dyscypliną wiodącą była etnografia. Seminarium miało na celu ukazanie specyfiki regionu Warmii i Mazur, a także zilustrowanie przemian kulturowo-społecznych uzyskanym w czasie badań terenowych materiałem empirycznym. Motyw ten przewijał się w referatach socjologicznych, ekonomicznych i demograficznych, które stanowiły tło dla danych przedstawionych w referatach etnograficznych. Jedynie naświetlenie problemów przez różne dyscypliny pozwoli na dokładniejsze zapoznanie się ze specyfiką procesów zachodzących na Warmii i Mazurach.

Ważność kompleksowych badań podkreślił w swoim wprowadzeniu naukowym prof. dr J. Burszta. Zwrócił on uwagę, że metody badawcze etnografii powinny być skorelowane z zadaniami stawianymi przez społeczno-kulturową rzeczywistość.

Nawiązując do słów prof. J. Burszty o roli społecznej etnografii dr A. Szyfer stwierdziła, że badaniom na Warmii i Mazurach przyświecały dwa cele: naukowy — wyodrębnienie mechanizmu i determinant przemian społeczno-kulturowych, oraz praktyczny — wyodrębnienie czynników powodujących zmiany.

Wyniki badań mogą stanowić cenne wskazówki dla dalszej polityki ludnościowej na tych terenach.

Badania etnograficzne na terenie Warmii i Mazur miały charakter stacjonarny. Prowadzone były przez zespół studentów i absolwentów Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Poznańskiego. W poszczególnych wsiach przebywano 10-14 dni. W wyniku badań uzyskano materiał rozpisany na kartach materiałowych według punktów kwestionariusza A. Szyfer na temat integracji na Warmii i Mazurach. W czasie badań prowadzona była książka obserwacji. Uzupełnieniem zdobytych danych były nagrania magnetofonowe, fotografie, plany wsi, materiały toponomastyczne, filmy. Respondenci z każdej z badanych wsi stanowili 10% mieszkańców wsi.

Chcąc lepiej zrozumieć procesy zachodzące na terenach Warmii i Mazur należy sięgnąć do wydarzeń po zakończeniu II wojny światowej. Wtedy to na te tereny zaczęły napływać różne grupy ludności. Wśród nich możemy wyróżnić grupy osadnicze i repatrianckie. Osadnictwo miało początkowo charakter spontaniczny — osadnicy pochodzili z województwa warszawskiego (Mazowsze, Mławskie, Ciechanowskie, Kurpie) oraz z województw Polski centralnej. W ramach osadnictwa zorganizowanego napłynęła ludność z województw południowo-wschodnich (lubelskie, rzeszowskie). Ludność repatriancka z ZSRR (wileńskie, wołyńskie) przybyła na te tereny w dwu falach (1945 r. oraz 1956/57 r.). Ludność autochtoniczna na Mazurach stanowi 20% ludności zamieszkałej na tych terenach, zaś na Warmii — 50%.

Przybyłe grupy różniły się bagażem kulturowym, strukturą wieku itd. Czynniki te miały duże znaczenie w powstawaniu nowej społeczności. Kultura autochtonów odznaczała się wysokim poziomem kultury technicznej, a z drugiej strony dużym stopniem utrzymywania i kultywowania obrzędów i wierzeń. Wiązało to się z chęcią zachowania odrębności w okresie międzywojennym; po II wojnie światowej powodowało pewną izolację tej grupy, a jednocześnie większą zachowawczość form tradycyjnych.

W związku z tą mozaiką ludnościową i kulturową w czasie badań uwzględniono 4 typy wsi. Przy ich wyróżnianiu brano pod uwagę procent ludności autochtonicznej w stosunku do ludności osadniczej. W badaniach na tych terenach stawiano sobie za zadanie poznanie procesów zachodzących w wyniku zetknięcia się różnych grup ludnościowych, a także czynnikami, które miały i mają wpływ na zmiany w poszczególnych działach kultury. Przy rozpatrywaniu przemian na wsi Warmii i Mazur brano pod uwagę czynniki określone przez dr A. Szyfer jako zewnętrzne (warunki fizjograficzno-geograficzne, struktura społeczno-zawodowa, instytucje formalne istniejące na wsi, wpływ miasta) oraz czynniki wewnętrzne (struktura ludnościowa według grup pochodzeniowych, małżeństwa mieszane).

Dr A. Szyfer stwierdza, że „całość strukturalno-funkcjonalna, jaką stanowi kultura tradycyjna poszczególnych grup, jest zmienna. Poszczególne elementy tej struktury zmieniają lub tracą swą wartość i funkcję, zmienia się też ich relacja w stosunku do innych elementów, wreszcie pewne elementy zastępowane są bądź innymi elementami ze wzoru kulturowego innej grupy, bądź formami kultury masowej”. Autorka referatu wyodrębniła cztery kategorie zmian w kulturze Warmii i Mazur w zależności od typu i kierunku zmian, który obrały dane wzory w wyniku zderzenia się kultur regionalnych. Omawiając poszczególne trendy zmian autorka bierze pod uwagę czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, zmiany ilościowe i jakościowe w poszczególnych wzorach zachowań, zmiany w formie poszczególnych wzorów, zmiany funkcji i miejsca w całości struktury, a także tendencje za-

niku. W wyniku zestawienia tych elementów powstały cztery typy zmian wyrażone wzorami szczegółowymi przedstawiającymi wzajemne oddziaływanie na siebie różnych czynników w procesie tworzenia się nowych form.

Dwa pierwsze wzory wyrażają tendencje zanikowe lub zanik pewnych form. Następne wzory przedstawiają powstanie wspólnej formy zrodzonej z elementów różnych wzorów kultur regionalnych oraz możliwość wyboru jednego wzoru zaakceptowanego przez społeczność wioskową. Przeważnie przejawia się to w przyjęciu wzoru autochtonicznego (tradycyjnego), zwłaszcza w zakresie kultury technicznej.

Wzory przedstawione przez dr A. Szyfer odnoszą się do stanu kultury tradycyjnej w chwili obecnej. Autorka większy nacisk kładzie na elementy kultury materialnej, duchowej i umysłowej nie biorąc pod uwagę kultury społecznej (oprócz obrzędów rodzinnych i dorocznych).

Ilustracją referatu wprowadzającego dr A. Szyfer były szczegółowe komunikaty przedstawiające poszczególne schematy tworzenia się wzorów społeczno-kulturowych na wsi Warmii i Mazur przedstawione przez uczestników badań: mgr Bożenę Bebę, mgr Halinę Murawską, mgr. Witolda Kempkę i mgr. Krzysztofa Brauna. Przykłady pochodziły z różnych dziedzin kultury. Obserwowano zanik stroju, żarn, stęp. Zastępowanie form tradycyjnych nowymi nastąpiło w wyposażeniu wnętrza. Zmiany nastąpiły w podziale pracy w rodzinie, stwierdzono tendencje zanikowe obrzędów rodzinnych. Przyjęcie wzoru grupy autochtonicznej zaakcentowało się w rolnictwie i przetwórstwie domowym. W zakresie pożywienia stwierdzono wzajemne zapożyczenia różnych potraw. W komunikatach podkreślano rolę małżeństw mieszanych, jaką odgrywają one w procesie przemian.

W celu porównania typów przemian zachodzących na wsi polskiej wygłoszone były komunikaty oparte na materiale pochodzącym z badań prowadzonych we wsiach bieszczadzkich (dr M. Biernacka), kaszubskich (doc. dr J. Kucharska) i podhalańskich (dr M. Misińska).

W czasie dyskusji prof. dr A. Kutrzeba-Pojnarowa przedstawiła kierunki zmian zachodzące na wsi podkrakowskiej i bieszczadzkiej. Doc. dr E. Pietraszek omówił tendencję współczesnych przemian kulturowych we wsiach chłopo-robotniczych województwa krakowskiego i katowickiego.

Małgorzata Orlewicz